

„NEKINTAMAS VERTĖS STANDARTAS“ D. RICARDO VEIKALUOSE: JO PAIEŠKAS NULĖMUSIOS APLINKYBĖS IR AKTUALUMAS ŠIANDIEN

¹REMIGIJUS ČIEGIS, ²ŽILVINAS DRABAVIČIUS

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiamas D. Ricardo veikaluose išreikšto siekio atrasti „nekintamą vertės standartą“ atsiradimo aplinkybių ir jo realaus aktualumo šiandienai teorinis tyrimas. Jis grindžiamas nuostata, kad visos pastangos suprasti šiuolaikinę visuomenę turėtų apimti dėmesingumą idėjų ir visuomenių istorijai. Atliekant tyrimą siekiama atskleisti D. Ricardo veikaluose taikytos „nekintamo vertės standarto“ sampratos paieškų aplinkybes, svarbiausius jos turinio aspektus bei parodyti jos realų aktualumą šiandienos ekonomikos teorijai ir ekonominei politikai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad šiuose veikaluose D. Ricardo aiškiai parodė, kad pastovaus vertės mato atradimas yra neįmanomas tikslas, nes turi išlikti nepakitusi prekės gamybos technika, juk kintant produktų gamybos technologijoms, kinta ir prekių vertė.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *anglų klasikinė politinė ekonomija, ekonominės minties istorija, vertė, nekintamas vertės standartas.*

JEL KLASIFIKACIJA: B10, B13, B25, B53.

DOI: <https://doi.org/10.15181/rfds.v45i1.2702>

Įvadas

Temos aktualumas ir mokslinė problematika. Tiriant ekonominių teorijų istoriją, kurios funkcija dvejopa – paaiškinti praeitį ir padėti mums suprasti dabartį, gali būti keliami skirtingi klausimai. Šio straipsnio pagrindinį siekį rodo antraštė: supažindinti skaitytoją su D. Ricardo veikaluose išreikštu siekiu atrasti „nekintamą vertės standartą“. Tiesa, žvelgiant iš mūsų šiandienės perspektyvos, susirūpinimas „vertės“ apibrėžimu, išmatavimu ir priežastimis, kuris tęsiasi nuo A. Smith'o, „Tautų turte“ (Smith, 1937 [1776]; 2004) ieškojusio pastovaus vertės mato, iki bent jau W. S. Jevons'o, buvo milžiniškas žodžių ir laiko švaistymas. Tačiau T. Malthus'as, D. Ricardo ir jų amžininkai į tai dėl daugelio priežasčių žvelgė rimtai (Dorfman, 1989). Pasak D. Ricardo, šios kategorijos aiškinimo neapibrėžtumo įveikimas politinei ekonomijai ypač svarbus (Urbonas ir kt., 2009). Kita vertus, pati *vertės teorija*, nors ir svarbiausia D. Ricardo mokymo dalis, bet, ko gero, toli gražu ne pati stipriausia jo pagrindiniame veikale „Politinės ekonomijos ir apmokestinimo principai“ (Ricardo, 1953 [1817]). Tą prieš mirtį atvirai ne kartą pripažino ir pats D. Ricardo laiškuose savo mokiniiui J. R. McCulloch'ui ir bičiuliui T. Malthus'ui. Ko gero, savotiškai dėsninga, kad po mirties ant D. Ricardo darbo stalo atrastas nebaigtas straipsnis „Nekintamas vertės standartas“... (Čiegis, 2014). Nenuostabu, kad ir škotų didikas, žemių savininkas, teisininkas, politikas (parlamento narys, pradžioje Bendruomenės rūmų,

¹ Remigijus Čiegis – profesorius, habilituotas mokslo daktaras, Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
Moksliniai interesai: darnus ekonomikos vystymasis, darnumo vertinimas, aplinkos ekonomika, regionų plėtra, ekonominių teorijų istorija

El. paštas: remigijus.ciegis@knf.vu.lt
Tel. +370 681 45832

² Žilvinas Drabavičius – magistras, Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
Moksliniai interesai: verslo administravimas, viešas administravimas, viešojo teisė
El. paštas: zilvinasdrabavicius@gmail.com
Tel. +370 646 31197

vėliau ir Lordų rūmų) ir ekonomistas, išsakęs idėjų apie ilgojo laikotarpio kainų nustatymą, kurios vėliau bus būdingos maržalistams, James'as Maitland'as (lordas Lauderdale'is, 1759–1839 m.) savo pagrindiniame darbe „Visuomenės turto prigimties ir kilmės tyrimas“ (angl. *An Inquiry Into the Nature and Origin of Public Wealth*, 1804 m.) smerkė šią nekintamo mato, kaip „filosofinio akmens“, paiešką, nurodydamas, kad gėrybės neturi realios, joms būdingos ar nekintamos vertės (žr. Lauderdale, 1966 [1804]).

Problema: D. Ricardo „nekintamos vertės standarto“ sampratos atsiradimo jo veikaluose aplinkybės ir jos realus aktualumas šiandieninei ekonomikos teorijai.

Tyrimo tikslas: atskleisti D. Ricardo „nekintamos vertės standarto“ sampratos atsiradimo jo veikaluose aplinkybes ir parodyti jos realų aktualumą šiandieninei ekonomikos teorijai.

Tyrimo objektas – D. Ricardo „nekintamos vertės standarto“ samprata.

Tyrimo uždaviniai:

Teoriškai atskleisti D. Ricardo veikaluose naudotos „nekintamo vertės standarto“ sampratos atsiradimo aplinkybes bei pagrindinius jos turinio momentus.

Parodyti „nekintamos vertės standarto“ sampratos vietą P. Sraffa'os knygoje „Prekių gamyba“ ir jos realų aktualumą šiandienos ekonomikos teorijai.

Tyrimo metodai: *loginė abstrakcija*, apimanti ir tarpusavyje derinanti ekonominių ir istorinių teorinių teiginių apibendrinimą, teorinę anglų klasikinės politinės ekonomijos idėjų ir jų poveikio ekonominės minties raidai vertinimo sisteminę analizę bei sintezę, pagrįstą įvairių šalių mokslininkų darbų išvadomis ir samprotavimais, bendrąją ir loginę analizę bei palyginimą.

1. „Nekintamo vertės standarto“ sampratos atsiradimo D. Ricardo veikaluose aplinkybių ir pagrindinių turinio momentų atskleidimas

Kaip minėta, po mirties ant D. Ricardo darbo stalo surastas nebaigtas straipsnis „Nekintamas vertės standartas“. Jis bandė atrasti prekę, kuri turėtų *vidutinį* kapitalą vienam darbininkui, tai yra, kad jos kaina atskleistų darbo įkūnytą vertę, todėl neįvairuotų kartu su paskirstymo pokyčiais. Tai pavadino „nekintamu vertės standartu“. D. Ricardo teigė, kad jeigu kažkam pavyktų šią „standartinę“ prekę atrasti, likusi analizės dalis būtų paprasta. Jis galėtų pasakyti: pakeiskime technologiją, pažiūrėkime, kaip pasikeitė standartinės prekės vertė, o tada ekstrapoliuokime visų kitų prekių vertės pokyčius laipsniu, kuriuo jų kapitalo sudėtis nuo šio standarto nukrypsta. Bet nepaisant dėtų pastangų, D. Ricardo šios standartinės prekės atrasti nepavyko, tad jis buvo linkęs daryti išvadą, kad gauti tobulo mato neįmanoma. D. Ricardo įsitikino, kad viską, ką galima padaryti, tai pasirinkti tarp atvirai netobulų specialių atvejų: T. Malthus'o matas (jį straipsnyje detaliau aptarsime vėliau) pateikė vieną iš tokių *kraštutinių* atvejų (žr. Ricardo, 1992).

Pats D. Ricardo „Politinės ekonomijos principų“ (Ricardo, 1953 [1817]) pirmajame leidime kaip nekintamą standartą priėmė prekę, kuri pagaminta metinio darbo dėka nenaudojant papildomų kapitalinių gėrybių. Taigi turime aiškų kriterijų, kaip nustatyti mainomosios vertės pokyčių šaltinį. Vis dėlto standartas, kurį pasirinko D. Ricardo, pasirodo neatitinka reikalavimų, susidūrus su pokyčiais paskirstant pajamas tarp darbo užmokesčio ir pelno. Iš tikrųjų, kai dvi prekės, pagamintos naudojant tiek pat darbo, gautos skirtingais gamybos periodais ar esant skirtingam pastovaus ir apyvartinio kapitalo santykiui, jų santykinė vertė pasikeitus paskirstymui pakinta, tad mūsų nekintamas standartas gali neturėti jokios šio kitimo mainomojoje vertėje šaltinio indikacijos (Roncaglia, 2005). Galiausiai D. Ricardo, savo intelektiniu mentoriumi laikęs K. Marx'ą (1969–72 [1862–3]), pasiūlė vieną galimą sprendimo atradimo būdą – „verčių transformavimą į gamybos kainas“.

Kaip pažymi G. de Vivo (1987), D. Ricardo bandė išspręsti darbinės vertės teorijos modifikacijų problemą „vertės nekintamo mato“ ar „absoliučios vertės“ mato priemonėmis, tam jis, kaip minėta, skyrė savo paskutinį nebaigtą straipsnį „Nekintamas vertės standartas“. Yra dvi paskiros, bet susijusios problemos, kurias jis sugrupavo ieškodamas „vertės nekintamo mato“. Pirmoji – atrasti nekintamą kriterijų, kaip būtų galima išmatuoti prekių vertes. Kai dvi prekės įvairuoja savo santykinėmis vertėmis, būtų galima, lyginant jas su tokiu nekintamu standartu, sužinoti, kuri jų išties pakeitė vertę. Ši problema nėra išimtinai priskirtina tik D. Ricardo, pavyzdžiui, ją galima aptikti ir A. Smith'o veikaluose.

Nekintamo kriterijaus klausimas keltas ir D. Ricardo darbuose apie pinigus tuo metu, kai buvo sustabdyti mokėjimai grynais pinigais, siekiant įrodyti, kad aukso ir kitų prekių kainos popierinių pinigų išraiška augimas vyko dėl popierinių pinigų nuvertinimo, o ne dėl prekių vertės augimo. Šiuose darbuose D. Ricardo, rodos, nuolat neigė, kad nekintamas standartas gali būti atrastas.

Bet, kaip pažymi G. De Vivo (1987), su darbinės vertės teorijos pradžia D. Ricardo ekonominėje mintyje klausimas dėl nekintamo kriterijaus atradimo lyg ir priartėjo prie sprendimo: jeigu prekės mainomos proporcingai įdėtam darbui, prekė, pagaminta įdėjus tiek pat darbo, bus nekintamas kriterijus (Taigi, ieškant pirminio apskaitos vieneto, orientuotasi į darbo vienetų kiekį, kaip (lot. *numeraire*) (Skousen, 2007).). Tačiau tai buvo būtent tas požiūris, su kuriuo iškyla antrasis (tipiškesnis D. Ricardo mąstymui) vertės nekintamo mato paieškos aspektas. Iš tikrųjų D. Ricardo sutinka, kad prekė, pagaminta įdėjus tiek pat darbo, vis dar nebus tobula vertės standartas ar nekintamas matas, nes bus linkęs į santykinius svyravimus dėl darbo užmokesčio didėjimo ir mažėjimo (Ricardo, 1953 [1817]). Atitinkamai nekintamo standarto paieška susivedė į tokią prekę, kuri būtų nekintama ir pastaruoju aspektu, t. y. nekintama keičiantis paskirstymui. Kainos, išmatuotos tokios prekės išraiška, tada atskleistų tik pagrindinę „vertės priežastį“ (įkūnytą darbą) ir nepriklausytų nuo darbo užmokesčio ar pelno normų. Matyt, D. Ricardo neįsisąmonino, kad, jeigu dviejų prekių kainos, išreikštos trečios prekės išraiška, nelygiavertės viena kitai įdėto darbo aspektu, šių kainų išreiškimas dar kito standarto išraiška nekeičia jų normos ir daro ją lygią įdėto darbo normai. Iš tiesų pakeisti standartą paprasčiausiai reiškia padalinti kainų normos skaitiklį ir vardiklį iš to paties skaičiaus (naujo standarto kainos ankstesne išraiška).

Kitaip tariant, prekė, kuri gali tapti tinkama būti nekintamu vertės matu, yra ta, „kuriai dabar ir visais laikais reikėjo tiksliai tiek pat darbo ją pagaminti“. Vis dėlto D. Ricardo suprato, kad „apie tokią prekę mes neturime žinių, todėl negalime apsistoti ties jokia vertės standartu (Ricardo, 1953 [1817]).

Iš tiesų, žvelgiant istoriškai, po svarbiausio savo veikalo „Politinės ekonomijos pagrindai“ (Ricardo, 1953 [1817]) publikacijos D. Ricardo nuolat persekiojo nekintamo vertės mato problema, tuo metu atsidūrusi jo diskusijų su draugais ekonomistais centre, ką rodo ir 1823 m. balandžio 7 d. vykusio diskusija Politinės ekonomijos klube, tema „Kokios aplinkybės nulemia prekių mainomąją vertę?“, kurią pasiūlė R. Torrens'as. Ypač po to, kai T. Malthus'as 1823 m. balandį išleido savo darbą „Vertės matas“ (Malthus, 1989 [1823]). Šiame veikle (bei vėlesniuose savo kūrinuose) T. Malthus'as gynė sampratą, kad darbo vertė yra „pastovi“, dėl to ji (t. y. valdomas ar turimas savo žinioje darbas), o ne įkūnytas darbas, kaip manė D. Ricardo, yra tikrasis vertės „nekintamas matas“, taigi ir tikroji vertės „priežastis“ (De Vivo, 2012).

Šį T. Malthus'o traktatą priešiška sutiko ne tik D. Ricardo (apie jų diskusijas šiuo klausimu žr. Porta, 1992), bet faktiškai visi pagrindiniai to meto ekonomistai, įskaitant R. Torrens'ą, rikardistą, anglų ekonomistą Thomas'ą de Quincey'ų (1785–1859 m), kuris savo straipsnyje apie T. Malthus'o knygą (žr. de Quincey, 1890 [1823]) teisingai nurodė, kad T. Malthus'o teorija remiasi vertės mato ir priežasties painiojimu, bet jis to nedetalizavo, kad atskleistų T. Malthus'o painiavą, taip pat pagrindinį D. Ricardo vertės teorijos oponentą, džentelmeną iš provincijos, gimusį ir visą savo gyvenimą pragyvenusį bei mirusį Sheffield'e, Samuel'į Bailey'ų (1791–1870 m.), kuris jautėsi esąs įpareigotas visą savo 1825 m. paskelbtos „Kritinės disertacijos apie vertės prigimtį, matavimą ir priežastis“ (Bailey, 1967 [1825]) skyrių paskirti T. Malthus'o darbui „Vertės matas“ (Malthus, 1989 [1823]), įvertinęs dėmesį, kurio ši knyga sulaukė, ir, rodos, supratęs, kad T. Malthus'o „darbo pastovi vertė“ paprasčiausiai buvo truizmo pavyzdys. Kritiką išsakė net T. Malthus'o draugas ir biografas William'as Empson'as (1791–1852 m.): pats nebūdamas ekonomistas, jis 1837 m. savo straipsnyje „T. Malthus'o gyvenimas, darbai ir asmenybė“ rašė, kad argumentai, kuriais remiasi T. Malthus'o samprata, tai yra, kad darbas yra „vertės pastovus matas“, buvo mažiausiai pasitenkinimą kelianti jo visų darbų dalis (Empson, 1837). Savojoje T. Malthus'o knygos recenzijoje, kuri 1823 m. paskelbta laikraštyje „The Morning Chronicle“, ir J. S. Mill'is pademonstravo supratęs T. Malthus'o pagrindinę sampratos silpnę. Tiesa, J. S. Mill'io tėvo J. Mill'io 1823 m. išsakyti komentarai apie šią knygą, kuriems jis paskyrė ilgas ir detalias pastabas, buvo gerokai mažiau aiškūs. Be to, daugelis James'o Mill'io kritikos punktų, išsakytų prieš T. Malthus'ą, yra silpni, neįtikinami ir dažnai sunku juos suprasti.

T. Malthus'o knyga lėmė D. Ricardo diskusiją pirmiausia su pačiu T. Malthus'u. Tai puikiai matoma iškart po knygos pasirodymo D. Ricardo 1823 m. balandžio 29 d. laiške T. Malthus'ui, kuriame teigiama:

„Po paties dėmesingiausio svarstymo, kurį aš galėjau skirti Jūsų knygai, aš negaliu sutikti su Jumis laikant darbą geru vertės matu ta prasme, kurią Jūs jam suteikiate“, bei 1823 m. gegužės 23 d. laiške, kuriame jis nurodė, kad T. Malthus’as arbitriškai *bendrai* naudoja tai, kas yra reikšminga, tik *tam tikram* atvejui: „Jūsų klaida, man atrodo, pasireiškia tuo, kad Jūs įtikinėjate mus, jog tam tikromis sąlygomis tam tikra prekė bus absoliučios vertės matas, taigi Jūs taikote ją atvejams, kuriais sąlygos jų neatitinka, ir manote, kad ji bus absoliučios vertės matu taip pat ir šiais atvejais. Jūs atrodote man per daug klaidinantis ar apgaudinėjantis save manydamas, kad įrodėte savo teiginį, nes Jūsų įrodymas tik reiškia, kad Jūsų matas yra geras mainomosios vertės, bet ne absoliučios vertės, matas.“ Galiausiai, 1823 m. rugpjūčio 15 d. D. Ricardo savo laiške T. Malthus’ui vėl rašė darydamas išvadą, kad „jokio tikslaus absoliučios vertės mato negali būti atrasta, Jūs tvirtinate, kad mums pateikėte tikslų vertės matą, ir aš prieštarauju Jūsų tvirtinimui ne todėl, kad man pasisekė, o Jums nepasisekė, bet todėl, kad mums abiem nepasisekė, nes čia nėra ir negali būti tikslaus vertės mato“ (žr. Ricardo, 1992). Savo paskutiniajame laiške J. Mill’iui, kurį D. Ricardo parašė 1823 m. rugsėjo 5 d., jis teigė: „Čia pagal pačią prigimtį nėra jokio teisingo vertės mato ir joks išmoningumas negalėtų jo pasiūlyti: tai, kas yra teisingas matas vieniems dalykams, negali būti teisingas kitiems“ (žr. Ricardo, 1992).

Be to, kaip pažymėjo K. Marx’as, pats neigiamai vertinęs knygoje „Vertės matas“ išdėstytą T. Malthus’o teoriją (Malthus, 1989 [1823]), D. Ricardo bandymas panaikinti darbinės vertės teorijos „išimtis“ nekintamo mato priemonėmis buvo „mėginimas atrasti skritulio kvadratūrą“ (Marx, 1969–72 [1862–3]). K. Marx’as (1969–72 [1862–3]) buvo teisus sakydamas, kad priežastis, kodėl D. Ricardo pats pastatė save į „padėtį be išeities“, buvo ta, kad jis iš esmės darbinės vertės teorijos „modifikacijų“ problemą matė prekių vertės *pokyčių*, sukeltų pokyčių darbo užmokesčių lygiuose, požiūriu, o ne dėl prekių, pagamintų įdedant tiek pat darbo, vertės *skirtumų*. Iš tikrųjų, jeigu žvelgsime į šią problemą pastaruoju požiūriu, bus akivaizdu, kad joks vertės matas negali jos išspręsti. Priešingai tam, ką D. Ricardo taip sunkiai bandė įrodyti, prekės, kurioms pagaminti prireikė tiek pat darbo, apskritai nebus keičiamos viena į vieną.

Be abejo, D. Ricardo žinojo, kad toks „nekintamos vertės“ matas gamtoje neegzistuoja, bet vis tiek užsišpyręs ieškojo bent teoriškai priimtino apibrėžimo ir kvailino pats save, juk toks matas yra chimera ar, pasak K. Marx’o (1969–72 [1862–3]), „skritulio kvadratūra“ (Screpanti, Zamagni, 1993).

2. „Nekintamo vertės standarto“ sampratos vietos P. Sraffa’os knygoje „Prekių gamyba“ svarbiausi momentai

Anot M. Blaug’o (1997 [1978]), D. Ricardo „nekintamo vertės mato“ – kriterijaus, kuris pats būtų nekinamas keičiantis darbo užmokesčio normai ar pelno normai – paieška po D. Ricardo mirties pradėta laikyti dar viena iš tų conceptualių aberacijų ar proto užtemimų, į kuriuos didieji ekonomistai kartais yra linkę. Beveik nė vienas, be J. S. Mill’io ir K. Marx’o, net nesuprato D. Ricardo paskatų ir beveik visą devynioliktąjį šimtmetį komentaruose apie jį buvo nebent tik užsimenama apie jo nekintamo mato paieškas. Tad deramesnis D. Ricardo problemos sprendimas nuo maržinalistinės revoliucijos laikų turėjo palaukti, kol italų ekonomistas, XX a. trečiajame dešimtmetyje iš Italijos emigravęs į Angliją, Piero Sraffa (1898–1983 m.), kuriam buvo lemta tapti vienu iš XX amžiaus intelektualinių lyderių, kuris gana jaunas paliko akademinį pasaulį, kad likusį savo gyvenimą pašvęstų K. Marx’o idėjų adaptavimui XX amžiui (apie D. Ricardo oficialaus biografo P. Sraffa’os vietą plėtojant ekonomikos teoriją žr. Meek, 1961; Blaug, 1988; Kurz, 2000), išleido savo garsiąją knygą „Prekių gamyba“ (Sraffa, 1960), kurioje bandė atskleisti, kad senoji D. Ricardo problema iš esmės gali būti išspręsta kaip „nekintamą vertės matą“ panaudojant jo pasiūlytą „standartinę prekę“ (Blaug, 1997 [1978]).

Skirtingai nei D. Ricardo, apibrėžusio sąlygas, kurias turi tenkinti nekintamas vertės matas – jo nekinamumas tiek pajamų pasiskirstymo pokyčių, tiek technikos pokyčių aspektais – toliau bandydamas nekinamumo vertės mato nustatymo problemą išspręsti vienu metu, P. Sraffa šią nekintamo vertės mato nustatymo problemą suskirstė į dvi dalis: pirma, ieškoti vertės mato, kuris būtų nekinamas technikos pokyčiams, paliekant nuošalyje pajamų pasiskirstymo pokyčius, antra, ieškoti vertės mato, kuris būtų nekinamas pajamų pasiskirstymo atžvilgiu, paliekant nuošalyje technikos pokyčius. P. Sraffa dėmesį sutelkė į specialią, sudėtinę prekę, kurią pavadino *standartine preke*, ji turėjo vaidinti nekintamo vertės mato vaidmenį, kai D. Ricardo

bandė surasti vieną šį vaidmenį atliekančią prekę. Pažymėtina, kad šios standartinės prekės nebūtina pagaminti, ji yra „grynai pagalbinis konstruktas“ (Sraffa, 1960).

Be to, P. Sraffa atskleidė įdomų ryšį pajamų paskirstymo aspektu, standartinę prekę priėmus kaip *numéraire* – pajamų paskirstymo tiesinį sąryšį (Kurose, Yoshihara, 2014). Knygoje „Prekių gamyba“ (Sraffa, 1960) P. Sraffa įrodė „kapitalo kiekio“, kaip vieno dydžio, nepriklausomo nuo paskirstymo, išmatavimo negalimumą ir problemos sprendimą susiejo su darbo užmokesčio-pelno-kainos rišlaus ryšio nustatymu (žr. Kurz, 2020). Jo teigimu, jeigu kapitalo kiekis, išmatuotas taikant kintamą standartą, yra proporcingas kapitalisto pajamoms, tada kapitalo kiekis, išmatuotas taikant nekintamą standartą, neproporcingas kapitalisto pajamoms, taigi galima sakyti, kad pajamos, padalintos iš palūkanų normos, *neduoda* kapitalo kiekio (Sraffa, 1960).

P. Sraffa dar 1942 m. rugpjūtį pažymėjo, kad užduoties atrasti nekintamos vertės standartą įgyvendinti nepavyko ir ekonomistams maržinistams, įskaitant E. von Böhm-Bawerk'ą ir K. Wicksell'į. E. von Böhm-Bawerk'ui, K. Wicksell'ui ir kompanijai nepasisėkė atrasti kapitalo nekintamos vertės mato, nes buvo apstėsi palūkanų ribinio produkto teorijos. Jiems matas yra geras tik tuo atveju, jeigu jis dera su ribinio produkto teorija, taigi jiems nepavyko surasti jokio patenkinamo varianto. Galiausiai K. Wicksell'is pripažino, kad mato sunkumai „neįveikiami“, bet liko ištikimas ir faktiškai neabejojo dėl ribinio produkto. Jam net nešovė į galvą, kad pastarasis yra problema, kad tai yra negalima, dėl to reikia pasiduoti (žr. Kurz, 2020). Kita vertus, pažymėtina, kad P. Sraffa šia savo knyga vėl sukėlė susidomėjimą D. Ricardo teorija kaip besiskiriančia nuo mažinalizmo (o ne paprasčiausiai šiurkščia, nepilna bei neužbaigta jo versija) (diskusiją šia tema žr. Burmeister, 1968; Eatwell, 1975; Flaschel, 1986 (jis nurodė, kad yra specifinis ir visiškai užbaigtas sprendimas nustatant nekintamo vertės mato sąlygas, tačiau P. Sraffa'os standartinę prekę jų netenkina); Roncaglia, 2009 (knygoje teigiamai atsiliepiama apie P. Sraffa'os sukonstruotą standartinę prekę kaip nekintamą vertės matą); Kurose, Yoshihara, 2014). Bet, kaip pastebi šveicarų ekonomistas Heinz'as D. Kurz'as (2020), galime tik spėlioti, kokią kryptį būtų pasirinkusi ekonomikos teorija, jeigu P. Sraffa būtų išleidęs savo ploną tomelį, mįslingą knygą keistu pavadinimu „Prekių gamyba su prekių priemonėmis: preliudija į ekonomikos teorijos kritiką“ (Sraffa, 1960) (ko gero, P. Sraffa'os knyga būtų buvusi geriau suprasta, jeigu jos pavadinimas būtų buvęs šiek tiek ilgesnis „Prekių gamyba su prekių ir darbo priemonėmis: preliudija į ekonomikos teorijos kritiką“ arba trumpiau, „Prekių gamyba be nieko, kas vadinama kapitalu“ (Blaug, 1997 [1978])), kurią iš esmės parašė dar XX a. trečiajame dešimtmetyje, bent penktojo dešimtmečio antrojoje pusėje, gerokai anksčiau nei Nobelio premijos laureatas ekonomikos srityje Gérard'as Debreu (1921–2004 m.) išleido savo knygą „Vertės teorija: ekonominės pusiausvyros aksiomatinė analizė“ (Debreu, 1959). Juk joje P. Sraffa, aprenkęs D. Ricardo moderniais drabužiais, pateikė triuškinančią maržinalizmo kritiką (Canterbery, 2001). (Skirtumą tarp klasikinio ir maržinalistinio požiūrių P. Sraffa (1960) gražiai apibendrina ekonomikos (ūkio) funkcionavimo iliustravimui priešpriešindamas pirmojo gamybos ir vartojimo „žiedinį srautą“ antrojo „vienos krypties plačiai gatvei“, vedančiai iš „gamybos veiksmų“ į „vartojimo gėrybes“ (Roncaglia, 2005).)

Pastebėtina, kad P. Sraffa (1960) savo veikale, kuris beveik vienu metu (1960 m.) paskelbtas anglų ir italų kalbomis, savo analizės centre iškėlė ekonominę sistemą, kuri rėmėsi darbo pasidalijimu. Tokioje sistemoje kiekvieno sektoriaus produktas neatitinka jo gamybos priemonių (įskaitant pragyvenimo priemones darbininkams, kurie dirba sektoriuje) keliamų reikalavimų. Kiekvienas paskirai imamas sektorius negali tęsti savo veiklos, bet jam reikia užmegzti ryšį su kitais ūkio sektoriais, gaunant iš jų savo paties gamybos priemones, iškeitus į mažiausiai bent dalį savo produkto. Taigi mes turime keitimosi tinklą, kuris apibūdina ekonomikas (ūkius), paremtas tarpšakiniu darbo pasidalijimu. Kaip parodė P. Sraffa, keitimosi normų, kurios nusistovi tarp įvairių sektorių, kiekybinio nustatymo problemos bus imtasi kapitalistiniame ūkyje, vienu laiku su pajamų pasiskirstymo tarp darbininkų, kapitalistų ir lendlordų (žemės savininkų) socialinių klasių problema. Šių dviejų problemų tarpusavio sąveika klasikinėje tradicijoje įvardyta kaip vertės problema. Problema, kurios ėmėsi P. Sraffa, reiškė analitinį sunkumą, kurio nepavykęs sprendimas buvo mirtinas pačiam klasikinės politinės ekonomijos išlikimui: kai prekės vienu metu yra produktai ir gamybos priemonės, vienos prekės kaina negali būti nustatyta nepaisant kitų, taip pat ir santykinų kainų rinkinys ar grupė nepaisant pajamų tarp pelno ir darbo užmokesčio pasiskirstymo. Tad turime svarstyti sistemą kaip visumą, su visais tarpusavio ryšiais, kurie apima įvairius sektorius, kuriuos turime įvertinti dėl reikalingų gamybos priemonių, turime vienu metu

apsvarstyti pajamų pasiskirstymą ir santykinų kainų nustatymą. Būtent šią tyrimo liniją P. Sraffa išplėtojo savo 1960 m. knygoje (Roncaglia, 2005).

Baigdami kalbą apie nekintamo vertės mato paieškas pažymėsime, kad nors yra tiesa, kad įkūnyto darbo vertės teorija bendru atveju negalioja, pelno normai esant teigiamai, tai nereiškia, kad nekintamas vertės standartas nebesvarbus. D. Ricardo nekintamo vertės standarto kūrimo tikslas buvo pateikti rimtą ne tik tikslaus tokių svarbių kintamųjų kaip nacionalinės pajamos ar nacionalinis turtas matavimo pagrindą, bet ir šiuos kintamuosius palyginti laike. Net ir šiandien niekas negali paneigti nekintamo vertės mato svarbos (Kurose, Yoshihara, 2014).

Išvados

D. Ricardo bandė atrasti prekę, kuri turėtų *vidutinį* kapitalą vienam darbininkui, tai yra, kad jos kaina atitiktų darbo vertę ir neįvairuotų kartu su paskirstymo pokyčiais. Jis tai pavadino „nekintamu vertės standartu“. Nepaisant įdėtų pastangų, D. Ricardo tokios standartinės prekės neatrado, tad buvo linkęs daryti išvadą, kad tobulo mato nustatyti *negalima*. Jo nuomone, viskas, ką galima būtų padaryti, tai pasirinkti tarp atvirai netobulų specialių atvejų: T. Malthus'o matas pateikė vieną tokių *kraštutinių* atvejų.

D. Ricardo „Politinės ekonomijos principų“ (Ricardo, 1953 [1817]) pirmajame leidime kaip nekintamą standartą priėmė prekę, kuri pagaminta dirbant visus metus nenaudojant kitų kapitalinių gėrybių. Taigi turime aiškų kriterijų, kaip nustatyti mainomųjų verčių pokyčių šaltinį. Vis dėlto pasirodė, kad D. Ricardo pasirinktas standartas neatitinka reikalavimų, esant pokyčių skirstant pajamas tarp darbo užmokesčio ir pelno.

Prekė, kuri gali tapti tinkama būti nekintamu vertės matu, yra ta, kuriai pagaminti dabar ir visais laikais reikėjo tiek pat darbo. Vis dėlto D. Ricardo suprato, kad apie tokią prekę mes neturime žinių, tad negalime apsistoti ties jokia vertės standartu (Ricardo, 1953 [1817]).

Italų ekonomistas Piero Sraffa, XX a. trečiajame dešimtmetyje iš Italijos emigravęs į Angliją, 1960 m. išleido savo garsiąją knygą „Prekių gamyba“ (Sraffa, 1960), kurioje mėgino atskleisti, kad senąją D. Ricardo problemą iš esmės galima išspręsti, kaip „nekintamą vertės matą“ taikant jo pasiūlytą „standartinę prekę“.

P. Sraffa dėmesį sutelkė į specialią, sudėtinę prekę, kurią pavadino *standartine preke*, ji turėjo vaidinti nekintamo vertės mato vaidmenį, D. Ricardo bandant atrasti vieną prekę, kuri šį vaidmenį vaidintų. Pažymėtina, kad šios standartinės prekės nebūtina iš tikrųjų pagaminti, ji yra „grynai pagalbinis konstruktas“ (Sraffa, 1960).

Knygoje „Prekių gamyba“ (Sraffa, 1960) P. Sraffa įrodė „kapitalo kiekio“, kaip vieno dydžio, kuris nepriklauso nuo paskirstymo, išmatavimo negalimumą, ir problemos sprendimą susiejo su darbo užmokesčio-pelno-kainos rišlaus ryšio nustatymu (žr. Kurz, 2020).

P. Sraffa dar 1942 m. rugpjūtį pažymėjo, kad užduoties atrasti nekintamos vertės standartą nepavyko įgyvendinti net ir ekonomistams maržinalistams, įskaitant E. von Böhm-Bawerk'ą ir K. Wicksell'į.

Pažymėtina, kad P. Sraffa šia savo knyga vėl sukėlė susidomėjimą D. Ricardo teorija, kaip besiskiriančia nuo mažinalizmo (o ne paprasčiausiai šiurkščia, neišsamia bei neužbaigta jo versija).

Nors yra tiesos, kad įdėto darbo vertės teorija bendruoju atveju negalioja, pelno normai esant teigiamai, bet tai nereiškia, kad nekintamas vertės standartas nebesvarbus. D. Ricardo, kurdamas nekintamą vertės standartą, *siekė* pateikti rimtą ne tik tokių svarbių kintamųjų kaip nacionalinės pajamos ar nacionalinis turtas tikslaus matavimo pagrindą, bet ir šiuos kintamuosius palyginti laike. Niekas net ir šiandien negali paneigti nekintamo vertės mato svarbos.

Literatūra

- Bailey, S. (1967 [1825]). *A critical dissertation on the nature, measure and causes of value*. London: R. Hunter; repr. London: Frank Cass. ISBN: 978-0714610726.
- Blaug, M. (1988). Economics Through the Looking Glass: The Distorted Perspective of the New Palgrave Dictionary of Economics. *Institute of Economic Affairs*. Occasional paper No. 78.
- Blaug, M. (1997 [1978]). *Economic Theory in Retrospect*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-0521577014

- Burmeister, E. (1968). On a theorem of Sraffa. *Economica*, 35, 83–87. DOI: <https://doi.org/10.2307/2552163>
- Canterbery, E. R. (2001). *A Brief History of Economics: Artful Approaches to the Dismal Science*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. ISBN: 978-9814304801.
- Čiegis, R. (2014). *Ekonominių teorijų istorija*. I d. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. ISBN 978-609-459-284-3.
- Debreu, G. (1959). *Theory of Value: An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium*. New York: John Wiley. ISBN: 978-0300015591.
- De Vivo, G. (2012). Malthus's Theory of the 'Constant Value Of Labour'. *Contributions to Political Economy*, 31 (1), 103–120. DOI: <https://doi.org/10.1093/cpe/bzs007>
- De Vivo, G. (1987). Ricardo, David. *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, Vol. 4 (Q to Z). John Eatwell et al. (eds.) London: Macmillan Press. ISBN: 978-1-349-95121-5.
- Dorfman, R. (1989). Thomas Robert Malthus and David Ricardo. *Journal of Economic Perspectives*, 3 (3), 153–164. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.3.3.153>.
- Eatwell, J. (1975). Mr. Sraffa's standard commodity and the rate of exploitation. *Quarterly Journal of Economics*, 89 (4), 543–555. DOI: <https://doi.org/10.2307/1884691>.
- Empson, W. (1837). Life, writings, and character of Mr Malthus. *Edinburgh Review*, 62, 469–506.
- Flaschel, P. (1986). Sraffa's standard commodity: No fulfillment of Ricardo's dream of an 'invariable measure of value'. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 142 (3), 588–602. <https://www.jstor.org/stable/40750898>
- Kurose, K., Yoshihara, N. (2014). On the Ricardian Invariable Measure of Value: The General Possibility of the Standard Commodity. *Economics Department Working Paper Series*, No. 174.
- Kurz, H. D. (ed). (2000). *Critical Essays on Piero Sraffa's Legacy in Economics*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9781139166881.
- Kurz, H. D. (2020). The theory of value and distribution and the problem of capital. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*. 17 (2), 241–264. DOI: <https://doi.org/10.4337/ejeep.2020.0067>
- Lauderdale, L. (1966 [1804]). *An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth, and into the Means and Causes of Its Increase*. New York: Kelley. ISBN: 978-1436774239.
- Malthus, T. R. (1989 [1823]). *The Measure of Value Stated and Illustrated With an Application of it to the Alterations in the Value of the English Currency since 1790*. Fairfield, NJ: Kelley. ISBN: 978-1541351776.
- Marx, K. (1969–72 [1862–3]). *Theories of Surplus Value*, Vols I–III. London: Lawrence & Wishart. ISBN: 978-2258034037.
- Meek, R. L. (1961). Mr. Sraffa's rehabilitation of classical economics. *Scottish Journal of Political Economy*, 8 (2), 119–136. DOI: [j.1467-9485.1961.tb00155.x](https://doi.org/10.1017/tb00155.x)
- Porta, P. L. (ed). (1992). *David Ricardo: Notes on Malthus's 'Measure of Value'*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9780521112536.
- Ricardo, D. (1992). *Notes on Malthus's 'Measure of Value'*, edited by Pier Luigi Porta. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9780521112536.
- Ricardo, D. (1953 [1817]). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Cambridge: The University Press. ISBN: 9781107589421.
- Roncaglia, A. (2009). *Piero Sraffa*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN: 978-1-4039-8746-4.
- Roncaglia, A. (2005). *The Wealth of Ideas. A History of Economic Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-0521691871.
- Screpanti, E., Zamagni, S. (1993). *An Outline of the History of Economic Thought*. Oxford: Clarendon Press. ISBN: 9780199279142.
- Skousen, M. (2007). *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx, and John Maynard Keynes*. New York: M. E. Sharpe, 2007. ISBN: 978-0765616944.
- Smith, A. (1937 [1776]). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, ed. Edwin Cannan. New York: Random House. ISBN: 978-0226763743.
- Smith, A. (2004). *Tautų turto prigimtys ir priešasčių tyrimas*. I–III knygos. Vilnius: Margi raštai. ISBN: 9986092817.
- Sraffa, P. (1960). *Production of Commodities by Means of Commodities – Prelude to a Critique of Economic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-0521099691.
- Urbonas, J. A., Maksvytienė, I., Sabonienė, A. (2009). *Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*. Mokojoji knyga. Kaunas: Technologija. ISBN: 9789955257202.
- De Quincey, T. (1890 [1823]). *Malthus on the measure of value. The Collected Writings of Thomas de Quincey*. Ed. D. Masson, Vol. IX. Edinburgh: Black.

‘INVARIABLE MEASURE OF VALUE’ IN WORKS BY D. RICARDO: THE CIRCUMSTANCES OF ITS SEARCH ORIGIN AND ITS RELEVANCE TODAY

REMIGIJUS ČIEGIS, ŽILVINAS DRABAVIČIUS
Kaunas Faculty of Vilnius University (Lithuania)

Summary

The relevance of the subject and the scientific problem: the main goal of the article is shown in its title: to introduce the reader to the research by one of the most important members of the British political economy D. Ricardo into ‘invariable measure of value’, and to try to answer the question, how topical is this concept of ‘invariable measure of value’ today?

For this purpose, the circumstances of the creation of Ricardo’s ‘invariable measure of value’ concept and its relevance today are revealed.

Methods: *logical abstraction*, which includes and combines a generalisation of economic, historical and political theoretical statements, theoretical systematic analysis, and a synthesis of the ideas of classical English political economy and their impact on the development of economic thought, based on the conclusions and contemplation of works by scientists from different countries, as well as general and logical analysis and comparison.

Research results: D. Ricardo sought to find a commodity of average capital for one labourer, it meant that its price reflected the value of the labour and did not change with changes in distribution. He called this the ‘invariable standard or measure of value’.

Ricardo did not succeed in his search for this standard commodity, and finally made the conclusion that it was impossible to find a perfect measure of value, as a commodity which can be useful as an invariable measure of value is something which now and at all times required exactly the same amount of labour to produce it. But Ricardo understood that we do not have any knowledge about such a commodity, and we cannot choose any standard for value.

In 1960 the Italian economist Piero Sraffa, who worked in England for many years, published the book *Production of Commodities by Means of Commodities* (Sraffa, 1960), in which he tried to show that the old problem of Ricardo can essentially be solved as an ‘invariable measure of value’ using his suggested ‘standard commodity’.

Piero Sraffa himself stressed a special, composed commodity, which he called the *standard commodity*, and which must take the role of an invariable measure of value, in opposition to Ricardo, who searched for one commodity that can take on this role. It should be mentioned that this standard commodity cannot necessarily really be produced, it is only a subsidiary construct.

KEY WORDS: *English classical political economy, history of economic thought, value, invariable measure of value.*

JEL CODES: B10, B13, B25, B53.

Gauta: 2024-10-10

Priimta: 2024-11-20

Pasirašyta spaudai: 2024-12-19